

ROZLIČNOSTI

Spájateľnosť prídavného mena kapsulový a možný posun v jeho význame

Inšpiráciou na preskúmanie významu prídavného mena *kapsulový* bol podnet z jazykovej praxe – otázka týkajúca sa jeho používania v spojení *kapsulový šatník* v odborných prednáškach o móde. Neistota opytujúcej vyplývala z toho, že pri heslách *kapsulový* ani *kapsula* sa vo výkladových slovníkoch daný význam či spojenie neuvádza.

Spojenie *kapsulový šatník* je import z angličtiny. Je to doslovný preklad anglického spojenia *capsule wardrobe*.

V najnovšom Slovníku súčasného slovenského jazyka (2011, ďalej SSSJ) je pri prídavnom mene *kapsulový* význam „vzťahujúci sa na kapsulu, rozpustné puzdro, obyč. na liekoch“. Podstatné meno *kapsula* má v Krátkom slovníku slovenského jazyka (2003) význam „obal na liek“, v SSSJ sa uvádzajú tri významy slova: 1. ochranná vrstva obalujúca niektoré časti orgánov alebo ich náhrady v živom organizme; 2. suché, tvrdé al. mäkké rozpustné puzdro rôznej veľkosti regulujúce vstrebávanie látky (obyč. liečiva), ktorú obsahuje; 3. predný priestor v rakete, kabína kozmonauta.

Prídavné meno *kapsulový* je v jazykovej praxi (nielen v oblasti farmakológie) frekventované vo význame uvedenom v SSSJ, napr. *Kapsulová forma je vhodná pre ľudí žijúcich aktívnym životom, pre ktorých je kapsulové balenie praktickejšie a aj užívanie kapsúl je jednoduchšie. – Je to kapsulová forma, čiže nepotrebuje žiadne odmerky alebo poháre, v čom by ste museli pripravok rozmiešať. – V lekárni dostanete kúpiť menšie 30-kapsulové balenie alebo úspornejšie 120-kapsulové balenie.*

Príspevok vznikol v rámci grantu VEGA č. 2/0132/24 Slovenský pravopis a jeho pravidlá v kontexte súčasnej jazykovedy a jazykovej praxe 2.

V korpuse textov Omnia Slovaca IV Maior Beta¹ sú však frekventované aj iné spojenia naznačujúce postupné rozširovanie významu tohto prídavného mena.

Kapsulový šatník

Spojenie *kapsulový šatník* sa rozšírilo v súvislosti s ochranou životného prostredia, s trendom obmedziť spotrebu a odpad. Ide o šatník vytvorený z menšieho množstva kombinovateľných kúskov oblečenia. Samozrejme, táto problematika je zložitejšia, ale na naše potreby hádam postačí. Spojenie *kapsulový šatník* sa často nahrádza alebo vysvetľuje spojením *minimalistický šatník*. Obchodné reťazce a módné značky zasa preferujú spojenie *kapsulová kolekcia*. Prídavné meno *kapsulový* je v týchto spojeniach zrozumiteľné a veľmi rýchlo sa rozšírilo aj v bežnej komunikácii.

Najfrekventovanejšie je spojenie *kapsulový šatník* (na porovnanie uvádzame, že počet výskytov je väčší ako štyristo): *Každý z nás si môže vyskladať kapsulový šatník podľa svojho osobného štýlu tak, aby ho vystihoval, aby sa v oblečení cítil dobre a sebaisto. – Svoj prvý kapsulový šatník nekompromisne vyskladajte len zo strihov, ktoré vám pristanú, lichotia vašej postave a v ktorých sa cítite pohodlne. – Kapsulový šatník je ideálna forma zostavenia profesionálneho šatníka.*

Samostatne sa používa aj „konkurenčné“ spojenie *minimalistický šatník* (82 výskytov), pričom – ako sme už spomenuli – sa nezriedka uvádza ako vysvetlenie spojenia *kapsulový šatník*. Uvádzame zopár príkladov: *Vytvorte si nadčasový minimalistický šatník. – Aby bol váš minimalistický šatník kompletný, zaobstarajte si jedno sako v čiernej, šedej, béžovej farbe a jedno v nejakej výraznej farbe. – Objavovanie jednoduchosti je základom pri vytváraní minimalistického šatníka.*

Spojenie *kapsulová kolekcia* je bežné skôr v reklamných textoch či ponukách odevov, v korpuse je 37 výskytov: *Aby ste sa však nezbláznili a neminuli priveľa, vytvorte si vo svojom šatníku špeciálne tehotenské oddelenie a vlastnú kapsulovú kolekciu. – Kapsulová kolekcia vyrobená zo 100 % recyklovaných odevov, aby vydržala celý život.*

¹ Omnia Slovaca Omnia Slovaca IV Maior Beta (23.01) je interný korpus, ktorý vznikol zlúčením korpusových dát v Slovenskom národnom korpuse (SNK prim-6.1) a dát z webových korpusov a slúži potrebám pracovníkov JÚLEŠ SAV.

V súlade s ekonomizáciou jazyka je prirodzené, že sa v jazykovej praxi začína objavovať aj univerbizovaná podoba spojenia *kapsulový šatník* – *kapsula*, napr. *U nás je to kapsulový šatník (kapsula) ako výsledok tvojho funkčného mikrosвета, kde sa cítiš dobre a si spokojný sám so sebou, lebo si ohľaduplný k svojmu okoliu a prírode. – Fungujúca kapsula by mala byť zostavená z približne 40 kusov oblečenia, ktoré sa dajú medzi sebou ľahko kombinovať.*

Kapsulový kávovar

Súvislosť so životným prostredím nájdeme aj pri kapsulových kávovaroch, i keď v opačnom zmysle. Ich vynálezca napriek úspechu v podnikaní oľutoval svoj nápad, keďže tento typ kávovarov príliš zaťažuje životné prostredie. No spolu s kávovarom sa rozšírilo aj jeho pomenovanie – spojenie *kapsulový kávovar*, ako aj pomenovanie *kapsulový systém*. V korpuse zaznamenávame spojenie *kapsulový kávovar* 763-krát: *Na internetovom portáli Heureka v roku 2017 klesol záujem o kapsulové kávovary... – Myslíte, že kapsulové kávovary majú budúcnosť? – Ak ste príležitostný kávičkár, kúpte si kapsulový kávovar.*

Pomerne frekventované je aj spojenie *kapsulový systém* (113 výskytov), napr. *Ten spotrebiteľ a osloví nielen exkluzívnym kapsulovým systémom, jednoduchosťou prípravy kávy a rôznorodých kávových špecialít v teplej aj studenej podobe, ale aj svojím dizajnom. – V roku 2008 Sylvan vynášiel kapsulový systém, ktorý dnes používajú milióny Američanov.*

Menej časté (11 výskytov) je spojenie *kapsulový automat*, ktorým sa označuje prístroj určený nielen na prípravu kávy: *Náš trh prednedávnom zaplavili aj kapsulové automaty viacerých značiek.*

Kapsulový hotel

V oblasti architektúry sa takisto v posledných desaťročiach objavili pokusy o minimalizmus v bývaní, svedčí o tom spojenie *kapsulový hotel*, ktoré sa niekedy nahrádza alebo vysvetľuje spojením *bunkový hotel*, napr. *Kapsulový alebo bunkový hotel sa stal pre mnohých cestovateľov vyhladávanou atrakciou v Tokiu. V korpuse nachádzame spojenie kapsulový hotel (116-krát) v týchto kontextoch: Tento tokijský kapsulový hotel a sauna v jednom má v izbách vstavaný aj ovládací panel. – Kapsulové hotely neponúkajú veľa miesta na úložný priestor, takže niektoré z nich majú osobitné šatne. –*

Ako prví prišli ešte v 80. rokoch s tzv. kapsulovými hotelmi Japonci, v iných krajinách sa však vtedy tento nápad neujal.

Kapsulová endoskopia

V modernej medicíne sa ustavične hľadajú menej invazívne spôsoby diagnostiky, jednou z nich je *kapsulová endoskopia* či *kolonoskopia*. Aj takéto spojenia sa používajú v jazykovej praxi, napr. *Tzv. kapsulová endoskopia – pri tejto metóde pacient prehltnie kapsličku s kamerou, ktorá prejde celým tráviacim traktom a odíde stolicou. – Kapsulová kolonoskopia je bezpečná a nezaťažujúca metodika umožňujúca vizualizáciu hrubého čreva.*

Záver

Zmapovanie používania prídavného mena *kapsulový* dáva priestor na rozšírenie jeho významu, ako aj významu podstatného mena *kapsula*. Okrem používania v oblasti farmácie má prídavné meno *kapsulový* uplatnenie aj v medicíne na označenie diagnostickej metódy, pri ktorej sa prístroj umiestni do kapsuly s následným prirodzeným vylúčením organizmom, pričom nie je potrebná anestézia. Ďalší význam je spojený s prípravou nápojov, prednostne kávových, prostredníctvom kapsúl s koncentrátom daného nápoja v špeciálnych kávovaroch, resp. automatoch. Aj spojenie *kapsulový hotel* má súvislosť s podstatným menom *kapsula* a rozširuje jeho význam – „bunka v ubytovacom zariadení minimálnych rozmerov“. V prípade spojenia *kapsulový šatník* ide takisto o ďalší možný význam podstatného mena *kapsula*, ktoré zatiaľ menej frekventovane funguje ako jeho skrátaná podoba, a možno ho vyložiť ako „minimalistický šatník zložený z obmedzeného počtu kusov kombinovateľného oblečenia“.

Rozširovanie významu slov je prirodzené v rámci pribúdania nových reálií či postupov v živote používateľov jazyka. Nie je nezvyčajné, že slová či slovné spojenia pri výraznejšej frekvencii prekročia hranicu odbornej sféry a zaradia sa do bežnej komunikácie.

Na záver konštatujeme, že naša odpoveď na otázku týkajúcu sa vhodnosti používania spojenia *kapsulový šatník* bola kladná. Prídavné meno *kapsulový* je namieste aj v tomto spojení.

Sibyla Mislovičová

Jazykovedný ústav E. Štúra SAV, v. v. i.

LITERATÚRA

Krátky slovník slovenského jazyka. Red. J. Kačala – M. Pisárčiková – M. Považaj. 4., dopl. a upr. vyd. Bratislava: Veda 2003. 985 s.

Slovník súčasného slovenského jazyka. H – L. Ved. red. A. Jarošová – K. Buzássyová. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 2011. 1 087 s.

Nie je bagel ako bagel alebo Odkiaľ sa k nám dostalo slovo bagel?

Volajúca do jazykovej poradne Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra, v. v. i., sa zaujímal o pravopis pomenovania pečiva *bagel* v slovenčine.

Anglické slovo *bagel* [bejgl] pomenúva „pečivo kruhovitého tvaru s otvorom uprostred“, tradične vyrábané z pšeničného cesta, ktoré sa pripravuje krátkym varením v osladenej vode a následným pečením, čo mu dodáva špecifickú chuť. Tento druh pečiva je veľmi obľúbený v zahraničí, ale svoje miesto má už aj v kaviarňach, v obchodoch či v domácnostiach na Slovensku, a tak pomenovanie *bagel* preniká do súčasnej slovnej zásoby. Výraz *bagel* sa nachádza v korpusových textoch¹, v blogoch zameraných na recepty, v časopisoch s kulinárskou tematikou, na stránkach foodblogerov a predovšetkým v ponuke kaviarní, napr. *Bagel so sezamovým posypom. – Celozrnný bagel plnený slaninou, vajíčkom, rukolou. – Prenosný toaster bagelov je určený tým, ktorí nemajú čas na raňajky. – Zájdem do kaviarne špecializovanej na bagle a rôzne druhy káv. Popri podobe bagel nachádzame aj doklady s dlhou samohláskou -á, napr. Bágel podľa vlastného výbe-ru s kávou alebo domácou limonádou. – Ide sa na dva lososové celozrnné „bágle“ s veľkým cafe latte.*

Pozrime sa najskôr, či a ako je slovo *bagel*, príp. *bágel* lexikograficky spracované v dostupných slovníkoch. Prevzaté slovo *bagel* sa v súčasných

Príspevok vznikol v rámci grantu VEGA č. 2/0132/24 Slovenský pravopis a jeho pravidlá v kontexte súčasnej jazykovedy a jazykovej praxe 2.

¹ Korpus Omnia Slovaca IV Maior Beta (22.01) vznikol zlúčením korpusových dát v Slovenskom národnom korpuse (SNK prim 9.0) a dát z webových korpusov a slúži na potreby pracovníkov JÚLŠ SAV, v. v. i. [cit. 16. 1. 2024]